

КОМЕНТАР

към Доклада на Консултативния съвет на Съвета на Европа относно реализиране на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства в Република Молдова СМ (2002)44

Встъпление

Рамковата конвенция за защита на националните малцинства е ратифицирана от Парламента на Република Молдова на 22 октомври 1996 г. За младата независима държава това събитие бе от особено значение, тъй като националните малцинства са 35,5 % от населението на страната.

Популяризирането на основните положения на Рамковата конвенция и международната практика на нейното прилагане се обсъждаха на международния семинар “Рамкова конвенция за защита на националните малцинства: механизъм на реализиране”, организиран от Департамента по междуетнически отношения и функциониране на езици (от 2001 г. – Департамент по между етнически отношения). С участие на експерти от Съвета на Европа на 9 – 11 ноември 1999 г. в муниципалитет Кишинэу, Белц, Комрат. Докладите и съобщенията на участниците в семинара съдържаха анализ на етнолингвистичната ситуация, в която се намират националните малцинства, бяха отбелязани постижения в тази област и определени начини за решаване на съществуващите проблеми.

Откакто бе ратифицирана Рамковата конвенция, властите в Молдова много направиха за разпространяване на този документ с цел създаване условия за национално-културно развитие на националните малцинства, за законодателно осигуряване на техните права и свободи в молдавското общество.

Важна и прогресивна крачка за признаване и гаранции на правата на националните малцинства, представители на които се явяват пълноправни граждани на Молдова независимо от броя и социалното им положение, бе приемането на закона на Република Молдова “За правата на лица, отнасящи се към националните малцинства и правния статут на техните организации” (№ 382 – XV) от 19 юли 2001 г.

Правителството на Република Молдова прие

- на 16 февруари 2001 г. Постановление № 131 “Мерки за подкрепване на циганите в Република Молдова”;

- на 26 февруари 2001 г. Постановление № 107 “За националната програма за подобряване процеса на изучаване на държавния език в Република Молдова от възрастното население” (2001 – 1005 г.)

През 1999 г. на Съвета на Европа бе представен Официален отчет на Молдова за защита на националните малцинства. През 2001 г. по поискване на Консултативния комитет бе подготвена Допълнителна информация към посочения отчет.

Настоящите коментари са съставени към Доклада на Консултативния комитет за Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, който е представен от група експерти, посетили Република Молдова в период от 31 октомври до 5 ноември 2001 г.

Необходимо е да се отбележи, че експертите на Съвета на Европа проявиха сериозно внимание към нуждите и проблемите на националните малцинства на Република Молдова. В текста на Доклада на Консултативния комитет (част – 3) са отбелязани всички забележки и предложения, изложени от представителите на обществени организации на националните малцинства, входящи в състава на Координационния съвет към Департамента по между етнически отношения.

Следвайки рекомендациите на Консултативния съвет, съставителят на този документ - Департамента по междуетнически отношения - изпрати текста на Доклада в министерства, ведомства и други учреждения, в компетенция на които се предполага участие в реализиране на съответни чл. на Рамковата конвенция.

И така с констатациите и рекомендациите на Консултативния комитет се запознаха представителите на 13 ведомствени институции на републиката: Канцеларията на правителството на Република Молдова, Министерството на културата, Министерството на образованието, Министерството на вътрешните работи, Министерството на правото, Министерството на труда и социална защита, Департамента по статистика и социология, Държавната миграционна служба, Държавната служба по култови проблеми, Координационния съвет по радио и телевизия, Кметството на муниципия Кишинэу, Център по правата на човека в Молдова, Държавната компания "Телерадио Молдова".

Коментари, касаещи се сферите на дейността на споменатите учреждения и отнасящи се към препоръките на Консултативния комитет, бяха използвани при разработването на дадения документ.

Важно е да се подчертае, че значимата част от констатации и мнения, отбелязани в Доклада, не изискват коментари от страната на официалните институции на Молдова. В същото време Доклада свидетелства за разбиране на етнолингвистичната ситуация и обществено-политическите процеси в Молдова.

Предлаганите Коментари се отнасят към съдържанието на част 4 от Доклада, в които са систематизирани Главните констатации и рекомендации на Консултативния комитет, а също така изразено желание да се съдейства на официалните институции на Република Молдова за тяхно решаване.

С цел информиране членовете на Координационния съвет на етнокултурни организации към Департамента по междуетнически отношения настоящите Коментари се подготвени и на руски език, който е разбираем за представителите на националните малцинства.

Департамента ще продължи да информира институциите на централното и местно публично управление за съдържанието с цел отчитане на формулирани от неговите членове рекомендации на процеса на понататъшното реализиране на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства в условия на Молдова.

Чл. 3 от Рамковата конвенция

т. 100 от Доклада

Действащото законодателство на Република Молдова общо взето съответства на положенията на Закона "За правата на лица, отнасящи се към националните малцинства, и правния статут на техните организации". Обаче съществува редица нормативни актове, чиито положения се разминават с положенията на Закона за правата на националните малцинства. С цел привеждане на действащото законодателство в съответствие с закона за правата на лица, отнасящи се към националните малцинства, и правния статут на техните организации". Департамента на междуетнически отношения разработи проект на Закон "За внасяне на промени и допълнения в някои нормативни актове". Проектът предполага внасяне на промени и допълнения в следващи нормативни актове:

- 1. Закон за рационализаторска дейност (№ 138 – XV от 10 май 2001г.);
- 2. Закон за патенти върху изобретения (№ 461 – XIII от 1 май 1995 г.);
- 3. Закон за охрана на топография на интегрални схеми (№ 659 –XIV от 29 октомври 1999 г.);
- 4. Закон за стокови знаци и наименования на места, откъдето произхожда стоката (№ 588 – XIII от 22 септември 1995 г.);
- 5. Закон за промишлени рисунки и модели (№ 991 – XIII от 15 октомври 1996 г.);
- 6. Закон за охрана на сортови растения (№ 951 – XIII от 11 юли 1996 г.);
- 7. Закон за държавна служба (№ 443 – XIII от 4 май 1995 г.);
- 8. Закон за предприемателски патенти (№ 93 – XIV от 15 юли 1998 г.);

- 9. Закон за защита правата на потребителите (№ 145–ХІІІ от 25 май 1993 г.).

В настоящия момент проектът на Закона се намира в стадия на разглеждане.

т. 101 от Доклада

Отбелязани в Доклада задължения на държавата относно руския език и други езици, са обусловени от обективни причини.

Руския език е роден за 1 003 563 граждани на Молдова: 557 146 руснаци, 220 129 украинци, 120 368 молдавци, 47 872 евреи, 16 000 българи, 11 365 гагаузи, 10924 белоруси, общо – 23,1 % населението. Още за 192112 граждани на Молдова (45,3 %), в това число за 1488865 молдавци (53,3 %) руски език е втори, който те свободно владеят. Молдавския език е такъв само за 169 893 лица от националните малцинства. Използване на руския език в междуетническо общуване е обективна необходимост и не е в ущърб на другите езици.

Съгласно Закона № 3465 – ХІ от 01.09. 1989 г. “За функциониране на езиците на територията на Република Молдова” (Чл. 3), руския език наред с молдавския е език на междуетническо общуване. Подкрепа на руския език от страната на държавата не е в ущърб за функциониране на другите езици.

Държавата взема мерки за поддържане на украинския, гагаузкия, българския и други езици, които се използват в Молдова. Според Закона “За функциониране на езиците ...” (Чл. 18) републиката създава условия за реализиране на правата на гражданите за възпитание и обучения на украински, гагаузки, български, полски, еврит, идиш и др. Тук функционират училища, класове, неделни училища с украински, гагаузки, български, полски, немски, арменски, гръцки, азербайджански, литовски езици на обучение; издават се вестници и списания на гагаузки, украински, български, полски; на Националната телевизия и радио са организирани предавания на украински, български, гагаузки, цигански; електроните СМІ използват украински, гагаузки и български езици в местата, където тези малцинства живеят компактно.

Съществува договор между Координационния съвет към телерадиовещание на Република Молдова и Посолството на Украйна за подкрепяне инициативи па създаване на пунктове на ТВ и радио, които да вещаят на украински език.

т. 102 от Доклада

Последното преброяване на населението в републиката се проведе през 1989 г. В настоящия момент в Република Молдова се води демографска и социална регистрация на населението. Според данните на Департамента по статистика и социология на Република Молдова, по време на регистрация се отчитат следващи характеристики: националност, пол, възраст. Обаче тези мерки са недостатъчни. Единствено пълен извор на информацията относно населението на държавата е всеобщото преброяване на населението. Рекомендациите на Консултативния комитет относно необходимостта за провеждане в най-скоро време на преброяване на населението са справедливи.

Чл. 4 на Рамковата конвенция

т. 103, 104 от Доклада

Циганите в Република Молдова се ползват с особено внимание от страната на органите на централното и местно публично управление.

С цел подобряване на социално-икономическото положение на циганите, на 16 февруари 2001 г. Правителството на Република Молдова прие Постановление № 131 от 16.02.2001 “За някои мерки по поддържане на циганите в Република Молдова” и утвърди Основни насоки на дейността по подкрепяне на циганите в Република Молдова в 2001-2002 г. В съответствие с това Постановление бяха предвидени конкретни мерки, насочени на подобряване социалното положение на циганите, живущи в републиката. За реализиране на даденото постановление и Основните насоки на дейността по поддържане на циганите са привлечени Министерството на образованието, Министерството на културата, Министерството на труда и социалните грижи, Министерството на здравеопазването, Департамента по междуетнически отношения, Академията на науките на Молдова, а също така и органите на местното публично управление.

В настоящия момент в посочените институции са разработени и утвърдени планове на мероприятия за реализиране на основните направления на дейността по поддържане на циганите в Република Молдова в 2001 – 2002 г.

В частност, Министерството на труда и социалните грижи на Република Молдова на 12 април 2001 г. утвърди план от мероприятия, предвиждащи мерки за изучаване проблема за привличане на циганите в сферите на трудова заетост, за снижаване на безработицата при циганите, стимулиране на тяхната професионална ориентация, а също така и мерки за социална подкрепа на жени-циганки.

Проведено е социологическо допитване на циганите. Резултатите му позволяват да са набележат нови насоки в дейността по подкрепа на циганите; те ще се отчитат при разработване на териториални програми по заетостта на населението през 2003 – 2005 г. С особено внимание се ползва циганския етнос, когато се обръщат в центрове по заетостта, с цел съдействие за получаване на работа.

Вземат са под внимание интересите на социално не осигурени цигански семейства. Мерки за социална подкрепа са предвидени в Постановлението на Правителството № 456 от 15 май 1997 г. “Относно допълнителните мерки за социалната грижа на семейства с деца”, в Закона № 933 – XIV от 14.04.2002 г. “По повод специална социална грижа за някои категории от населението”, а също така в Националната концепция за защита на детето и семейството, утвърдена с Постановление на правителството на Република Молдова № 51 от 23.01.2002 г.

Реализация на Постановлението на правителството за подкрепа на циганите в Република Молдова и Основните насоки на дейността по подкрепа на циганите в Република Молдова в 2001 – 2003 г., ще позволи да се подобри социално-икономическото положение на циганите.

Чл. 5 на Рамковата конвенция

т. 105 от Доклада

Законът на Република Молдова “За правата на лица, отнасящи се към националните малцинства, и правния статут на техните организации” (№ 282 – XIV от 19 юли 2001 г.) отговаря на ситуацията, сложила се в областта на междуетнически отношения през последните 12 години. Законът закрепил основните положения на съществуващото законодателство на Република Молдова, а също и положенията на международните актове за защита на националните малцинства.

Така, приемането на Закона за правата на лица, отнасящи се към националните малцинства, и правния статут на техните организации стана важна и прогресивна крачка за законодателно осигуряване на правата на националните малцинства в Република Молдова, представителите на които се явяват пълноправни граждани на нашата държава, независимо от броя им и социалното им положение.

За период от влизане в сила на Закона (04.09.2001 г.) се проведе сериозна работа по популяризиране и изучаване мнения на представителите на националните малцинства относно перспективите за внедряването му.

Така, през октомври – декември 2001 г. се проведе ред консултативни срещи с представители на обществени етнокултурни организации на малцинствата – членове на Координационния съвет към Департамента по междуетнически отношения, които направиха свои предложения за мерки, необходими за реализиране на дадения закон. В заседанията взеха участие лидери на обществените организации, без значение от числеността на етноса, който те представят.

В състава на Координационния съвет са 19 обществени организации на националните малцинства, в това число представители на малобройни (по-малко от 0,1 % от населението): татари, арменци, азербайджанци, узбеки, чуваше, литовци, гърци, корейци, италианци, удмурти, осетинци.

С оглед на предложенията на членовете на Координационния съвет бяха разработени:

- програма за първостепенни мероприятия на Департамента по междуетнически отношения относно реализиране на закона на Република Молдова “За правата на лица, отнасящи се към национални малцинства, и правния статут на техните организации”;

- проект на закон на Република Молдова “За внасяне на промени и допълнения в някои нормативни актове” с цел съответстването им с новоприетия закон.

Програмата за дейността на Правителството на Република Молдова през 2002 г. включва приемане на Концепция за държавна политика на Република Молдова в сферата на междуетническите отношения. В настоящия момент този проектът на тази концепция се разработва.

Като важна форма на държавна подкрепа по отношение на националните малцинства се явява финансирането на национално-културни програми на техните обществени организации. През 2001 г. за провеждане на различни мероприятия на етнокултурните организации Департаментът по междуетнически отношения отдели 43 015 лея. От бюджета на муниципия Кишинэу на етно-културни организации за изпълнение на културно-масови акции се заделят годишно 100 000 лея.

Департаментът по междуетнически отношения в качеството си на орган, отговорен за провеждане на държавна политика в областта на междуетнически отношения (съгласно чл. 25 от Закона на Република Молдова “За правата на лица, отнасящи са към националните малцинства, и правния статут на техните организации” № 382 – XVIII от 19 юли 2002 г.), осъществява наблюдения за изпълняване на дадения Закон от органите на централно и местно управление, осигурява мониторинг на етнолингвистичната и социокултурната ситуация в републиката и провежда консултации с представители на националните малцинства относно реализирането ме.

Член 6 на Рамковата конвенция

т. 106 от Доклада

Отбелязаното от Консултативния комитетът разминаване между двете групи на населението – етническото мнозинство, което говори молдавски и рускоговорящото население, което, наред със етнически руснаци включва славянски и други малцинства, чиито езици се използват в по-малка степен, е предизвикано от различната численост на назованите лингвистични съобщества, от различията в социалните функции на езиците, а също така поради факта, че молдавски език има законодателен статут на държавен език на Република Молдова .

В републиката се обсъжда въпрос за предоставяне на руския език на статут на втори държавен език. Либерализиране на лингвистичното законодателство не може да е във вреда на свободното функциониране на другите езици и на междокултурния диалог.

т. 107 от Доклада

Консултативния комитет справедливо отбелязва разминаване в позициите на СМИ, функциониращи на молдавския и руския език, основно относно националната и езикова политика.

Обосновано е също така и мнението, че политическите сили влияят върху позицията на някои от печатни органи.

Действащото законодателство (Конституция, Наказателния кодекс, Законите “За печата” и “ За телевизията и радиото”) предвижда забрана и отговорност от страната на СМИ за разпалване на междуетническа вражда, обаче не позволява на властите в Република Молдова да определят политически курс в СМИ, да ги подбутва и да играят позитивна роля в постигането на междуетническо съгласие.

Чл. 8 на Рамковата конвенция

т. 108 от Доклада

Проблемът за отделяне на място на татарската община за мюсюлманска гробища се проучва от Кметството на муниципия Кишинеу със участие на Департамента по междуетнически отношения на Република Молдова и ръководството на Татарската община с цел намиране адекватно решение.

Чл. 9 на Рамковата конвенция

т. 109 от Доклада

Отбелязания от Консултативния комитет факт на временно анулиране на лицензи за вещаене в някои електронни СМИ (в съответствие с чл. 13, ч. от Закона “ За телевизията и радиото”) е на лице; след приемането на 29 септември 2000 г. от

Парламента на Република Молдова Закона № 1257 - XIV “За тълкуване на част 3, чл. 13 от Закона за телевизията и радиото“ подобни случаи не са отбелязвани.

т. 110 от Доклада

Диспропорциите в използване на езици на националните малцинства са обусловени от съществуващата лингвистична ситуация и станалите се различия в обществените функции на езиците. Според последното преброяване на населението (1989 г.) украинския език е роден за 369 999 украинци, гагаузкия – за 139 906 гагаузи, българския – за 69 614 българи. Броя на лица, отнасящи се към други народности, владеещи тези езици, в Молдова е малък.

Според данните на Държавната компания “Телерадио-Молдова”, наред с предавания на държавния език (65 % от общото време на вещание) в Молдова вече от 16 години се вещае на езиците на националните малцинства. В настоящия момент (2002 г.) обема от предаванията за годината предвижда: на украински – 30 часа, на гагаузки - 24 часа, на български – 22 часа, на руски – 12 часа, на идиш – 6 часа и на украински – 6 часа. В Молдова се ретранслират предавания на украинското радио Ук – 1, 1+1, също така радиопредавания на украински от Одеса и Тираспол. В районите с компактно живееене на гагаузите и българи (в Комрат, Тараклия, Чадър-Лунга, Твардица) функционират местни и частни пунктови за теле- и радиовещаене, използващи също така гагаузки и български език.

Законодателни пречки за издаване и разпространяване на вестници и списания на езиците на националните малцинства в Молдова не съществуват. На украински език със средства на обществени организации се издават вестници “Ікраїнькій голос” и “Промінь”. В АТО Гагаузия на гагаузки език излизат 4 вестника (“Ана созу”, “Gagaz sesi”, “Hal birlii”, “Acic goz”) и 2 списания (“Sabaa yildizi”, “Gunescik”); още 2 списания (“Gagouz”, “Kiriangac”) се издават от гагаузи, живеещи в Кишинев. На български език излиза вестник “Родно слово” и списание “Български хоризонти”. В Белци полското дружество “Польский дом” издава на полски и руски езици вестник “Jutrzenka”.

Въпрос за организиране на местни СМИ за циганите не е издиган от циганските обществени организации.

Чл. 10 от Рамковата конвенция

т. 111 от Доклада

Законодателството на Молдова, определяйки реда в използването на езиците, в голяма степен отразява лингвистичната ситуация в републиката. Руския език е роден не само за 557 146 етнически руснаци, но и за 446 417 представители на други народности, в това число 220 129 украинци, 120 368 молдавци, 47872 евреи, 16 002 българи, 11 365 гагаузи, 10 924 белоруси. Още за 1962 112 граждани на Молдова, в това число са 1488865 молдовци, руския език е втори, който те свободно владеят. Молдавския език е такъв само за 169 893 представители на националните малцинства. Използване на руския език за междуетническо общуване е обективна необходимост и не е в ущърб на функционирането на други езици.

Езиците на националните малцинства се ползват от подкрепа на държавата. Законът “За функциониране на езиците” (чл. 18) предвижда създаване в Молдова условия за реализиране на правата на гражданите за възпитание и обучение на гагаузкия, украинския, българския, иврит, идиш, други езици. В републиката функционират училища, класове, неделни училища с украински, гагаузки, български, полски, немски, арменски, гръцки, азербайджански, литовски езици на обучението; издават се вестници и списания на гагаузки, украински, български, полски езици, в Националната телевизия и радиото се водят предавания на украински, български, гагаузки, цигански езици; украинския, българския, гагаузкия езици се ползват от електронните СМИ в местата на компактно живееене на тези национални малцинства.

Развитие на законодателството, регулиращо използване на езиците, в съответствие с Конституцията на Молдова (чл. чл. 13, 35), а също така и с Рамковата конвенция, Европейската хартия за езиците на малцинствата или регионални езици, другите актове за правата на човека, на националните и лингвистични малцинства, към които се присъедини Молдова, ще позволи да се постигне по-пълно задоволяване на национално-културните потребности на всички представители на малцинствата.

т. 112 от Доклада

В съответствие с Закона № 3465 – XI от 1 септември 1989 г. “ За функционирането на езиците на територията на Република Молдова”, в местностите, където лицата на националните малцинства са мнозинство от населението, езиците на националните малцинства (освен руския език) могат да се използват за общуване с органите на публичната власт. Според Закона изрече “мнозинство от населението” означава, че в дадена местност трябва да живее повече от 50 процента от население, принадлежащо на определено национално малцинство. Това положение не противоречи на чл. 10 от Рамковата конвенция за защита на националните малцинства. Установения 50 процентния праг (който е доста висок) за използване на езиците на националните малцинства (освен руски) в отношенията им с публичната власт в момента е оптимално и реално изпълнимо условие в Република Молдова.

Предложението на Консултативния комитет за намаляване на посочения праг изисква допълнително проучване с цел търсене на оптимално решение.

т. 113 от Доклада

На 26 февруари 2001 г. Правителството на Република Молдова прие Постановление № 167 от 26. 12. 2001 г. “Национална програма за подобряване изучаването на държавния език в Републиката Молдова от възрастното население (2002 – 2005 г.)”. Програмата предвижда редица конкретни мерки за подобряване изучаването на държавния език.

Във съответствие с чл. 31 Закона № 1392 – XIV от 30 ноември 2002 г. “Относно бюджета на 2001 г.” за средства на фондация за внедряване на държавния език бяха предвидени финансови средства в сума от 500 хил. лея.

На 17 август 2001 г. правителството на Република Молдова прие Постановление № 867 от 17.08.2001 “Утвърждаване на положение за реда на използване на средствата на Фондацията за поддържане на държавния език”, а също така и персоналният състав на Управителния съвет на Фондацията.

На 7 декември 2001 г. бе прието Постановление на правителството на Република Молдова № 1374 от 7.12.2001 “Относно утвърждаване Програма на мероприятия за внедряване на държавния език, финансирана със средства на Фондацията за внедряване на държавния език на 2001 г.”

Като резултат в реализирането на посочените нормативни актове е създаване и функциониране на Националния лингвистичен център, а също така на уездни/муниципални центрове. В момента действат 8 лингвистични центъра, организирани са повече от 100 групи за изучаване на държавния език.

т. 114 от Доклада

В съответствие с чл. 9 на Закона № 514 – XIII от 6 юли 1995 г. “Относно съдопроизводство” съдопроизводството се провежда на молдавски език. Лица, не владеещи молдавски език, имат право да се запознаят с всички документи и материали на делото, да се изясняват в съда чрез преводач. Съдопроизводството може да се води и на език, приемлив за мнозинство от лица, участващи в съдебния процес.

В настоящия момент съдопроизводството в много случаи се води на руски език, който е разбираем за мнозинството от лица, отнасящи са към националните малцинства.

Случаи на разминаване с положенията на законодателството относно използване на други езици, освен държавния, имат място в съдопроизводството. Обаче съответните инстанции вземат мерки за недопускане нарушения от подобен ред.

т. 115 от Доклада

Законодателството на Молдова, определяйки реда на използване на езиците, в голяма степен отразява лингвистичната ситуация в републиката. Руския език е роден не само за 557 146 етнически руснаци, но и за 446 417 представители на други народности, в това число 220 129 украинци, 120 368 молдавци, 47872 евреи, 16 002 българи, 11 365 гагаузи, 10 924 белоруси. Още за 1962 112 граждани на Молдова, в това число са 1488865 молдовци, руския език е втори, който те свободно владеят. Молдавския език е такъв само за 169 893 представители на националните малцинства. Използване на руския език за междуетническо общуване е обективна необходимост и не е в ущърб на функционирането на други езици.

Езиците на националните малцинства се ползват от подкрепа на държавата. Законът “За функциониране на езиците” (чл. 18) предвижда създаване в Молдова условия за реализиране на правата на гражданите за възпитание и обучение на гагаузкия, украинския, българския, иврит, идиш, други езици. В републиката функционират училища, класове, неделни училища с украински, гагаузки, български, полски, немски, арменски, гръцки, азербайджански, литовски езици на обучението; издават се вестници и списания на гагаузки, украински, български, полски езици, в Националната телевизия и радиото се водят предавания на украински, български, гагаузки, цигански езици; украинския, българския, гагаузкия езици се ползват от електронните СМИ в местата на компактно живееене на тези национални малцинства.

Закон “За правата на лица, отнасящи се към националните малцинства, и правния статут на техните организации” предвижда провеждане на научни изследвания по история, езици и култура на националните малцинства, държавна охрана на паметници на историята и култура; право на лица, отнасящи се към националните малцинства, да създават частни предучилищни учреждения и учебни заведения на всички нива, да използват родния си език като в писмена, така и в устна форма, да имат достъп към информация на този език, да разпространяват и обменят тази информация.

Чл. 12 на Рамковата Конвенция

т. 116 от Доклада

Законът на Република Молдова “За образованието” (1995 г.) въз основа на пълно равноправие гарантира равен достъп до образованието на всички граждани на страната независимо от етнически произход. В съответствие с този закон в Молдова се създават условия за изучаване на държавния език от всички граждани на страната с цел интегриране във всички сфери на живота на републиката – икономическата, политическата и културата.

В същото време за лица, отнасящи се към националните малцинства, се осигуряват необходими условия за изучаване на техен роден език като основа за индивидуално развитие на личността и съхраняване на национално-духовни ценности.

Това изцяло се отнася за циганското население и за представители на малобройни национални малцинства.

Според данните на Министерството на образованието на Република Молдова 75,4 % от общия брой на учебни заведения в системата на предуниверситетско образование са с държавен език на обучение, 18,49% с руски език на обучението, 6,2 са смесени (молдавско-руски).

В Република Молдова действуват училища, гимназии, лицей, класове с преподаване на украински, български, гагаузки, иврит /идиш и полски езици.

Според учебните планове през 2002-2003 учебна година се планира въвеждане на нова дисциплина “История, традиции и култура на народа (руския, украинския, гагаузкия, българския и др.”

Обществените етнокултурни организации, обединяващи представители на малобройни етнически малцинства (германци, поляци, белоруси, арменци, азербайджанци, литовци, гърци и др.), организират “неделни училища” за изучаване на родния им език, култура, традиции и обичаи.

В Закона “За образованието” няма понятие “неделно училище”, обаче в неговия преамбюл дава общо определение на системата на образованието в републиката, която “включва мрежа от учреждения на образованието с различни видове и форми на собствеността”. Това позволява “неделното училище” да се разглежда като обществено учебно-възпитателно учреждение, действащо според чл. 34 в рамките на допълнителното (извънучилищното) образование.

За Литовското дружество на Република Молдова, Гръцкото културно дружество “Елефтерия” в Република Молдова, Арменското дружество на Република Молдова, Центъра за немска култура “Хаффнунг” в Република Молдова, Полското дружество в Република Молдова, Полската женска лига в Република Молдова, Азербайджанското дружество “Араз” в Република Молдова – “неделните училища” са приоритетни форма на работа с децата.

“Неделните училища” съществуват на обществени начала, обаче дейността им се поддържа от държавата по правен ред. Например, арменското и азербайджанското

работят в средните училища № 13 и 33 в Кишинев, гръцкото – в факултета по чужди езици на Молдавския държавен университет, литовското и полското провеждат занятията си в Департамента по междуетнически отношения.

т. 117 от Доклада

Констатациите на експертите на Съвета на Европа за това, че циганите се сблъскват с проблеми в образованието си, са обосновани. Наред с това резултатите на социологични проучвания, проведени сред циганското население през 2001 и 2002 г. показват, че циганите нямат потребности от училища с циганския език на обучение; мнозинството от тях смятат за достатъчно факултативното изучаване на циганския език.

В републиката няма педагогически кадри, способни да преподават на родния език на циганските деца, а също така да разработват учебници по цигански език и други училищни дисциплини на този език.

С цел подобряване на социално-икономическото и национално-културното положение на циганите, в частност в сферата на образованието, Правителство на Републиката Молдова на 16 февруари 2001 г. прие постановление № 131 “За някои мерки по поддържане на циганите в Република Молдова”.

Мерки, предлагани от Министерството на образование на Република Молдова, за реализиране на това постановление предполагат повишаване степента на обхващане от училищно образование на деца-цигани, създаване на специална програма за професионална ориентация и организиране на професионално обучение на младите цигани на традиционни професии и занаяти, подготвяне на педагогически кадри-цигани.

Чл. 14 на Рамковата конвенция

т. 118 от Доклада

Конфликтът относно преподаването на руски език в началното училище, иницииран през януари 2002 г., няма културни или лингвистични причини. Заповедта на министъра на образованието за изучаване на руския език в началното училище е отменена. Наред с това, уместно да се отбележи, че според Конституцията на РМ (чл. 13, т. 3), държавата съдейства за изучаване на езици за междуетническо общуване. Преподаване в училищата на някакъв език, който не е държавен в Молдова, не може да е в ущърб на изучаване на държавния език и не поставя под съмнение задължения на лица, отнасящи се към малцинствата, да го изучават и владеят.

Чл. 15 на Рамковата конвенция

т. 119 от Доклада

Чл. 22 от Закона на Република Молдова “За правата на лица, отнасящи се към националните малцинства, и правния статут на техните организации” задължават правителството, министерствата и ведомствата, органите на местното публично управление да се консултират с организациите на лица, отнасящи се към националните малцинства, при формиране и провеждане на политика в областта на културата и образованието, когато последните решения касаят последните.

Един от механизмите за реализиране на дадения член на Закона е Координационния съвет на етнокултурните организации. Статут на обществен съвещателен консултативен орган към Департамента е закрепен за Координационния съвет с т. 3 от чл. 25 на този Закон. В неговия състав има ръководители на републикански етнокултурни обединения, акредитирани към Департамента, а също така представители на Департамента по междуетнически отношения.

Според данните за 2002 г. в състава на Координационния съвет влизат 67 етнокултурни организации, регистрирани от Министерството на правосъдието като републикански и акредитирани към Департамента по междуетнически отношения. От тях 53 обединяват представители на едно или друго национално малцинство. Свои представители в Координационния съвет на етнокултурните организации имат 19 национални малцинства: украинци (6), руснаци (8), българи (3), евреи (1), белоруси (1), цигани (7), германци (2), поляци (3), татари (1), арменци (3), азербайджанци (3), узбеки (и други етноси на Централна Азия), чуваше (1), литовци (3), гърци (2), корейци (1), италианци (1), удмурти (1), осетини (1).

3 организации обединяват гагаузи, живущи извън АГО Гагаузия, 2 – представители на афро-азиати, 11 – са междуетнически и съдействат за развитие на културата и системата на образованието на националните малцинства, осъществяват правозащитна и изследователска дейност.

В състава на съвета влизат представители на организации вне зависимост от числеността на представения от тях етнос. Татарите, арменци, азербайджанци, узбеки, чуваше, литовци, гърци, корейци, италианци, удмурти, осетини се отнасят към малобройните национални малцинства, числеността на които не превишава 0,19 от населението на Молдова.

Съпредседателите на Координационния съвет са генералния директор на Департамента по междуетнически отношения и един от членовете на Координационния съвет – ръководител на едната от етнокултурните организации.

Съвет отразява интересите на националните малцинства, изпълнява функциите на посредник между националните малцинства и държавните органи, вземащи решения в сферата на техните интереси. Обсъждана от съвета проблематиката не се ограничава само от областта на културата и образованието. На заседанията му се обсъждани много важни въпроси и са вземани съответни рекомендации:

проект на Закона на Република Молдова “За правата на лица, отнасящи се към национални малцинства, и правния статут на техните организации” (1994, 1996, 1999 г.);

въпрос за отмяна на атестация за владеење на държавния език (1994, 1995 г.);

правова защита на езиците на националните малцинства в Молдова в контекста на Европейската хартия на регионални езици и езици на националните малцинства (1997, 1999 г.);

въпрос за предоставяне на Тараклийския район, компактно населен от българи, статут на самостоятелна административно-териториална единица (днес уезд Тараклия) в рамките на проведената административно-териториална реформа (1999);

проблеми на образованието, водене на родни езици на националните малцинства;

проблеми на теле и радиовеещаене на езиците на националните малцинства (1999 г.);

дейността на “неделните училища” като обществено учебно-възпитателно учреждения (2001);

предложения към Програмата за реализиране на Закона на Републиката Молдова “За правата на лица, отнасящи се към национални малцинства, и правния статут на техните организации” (2001 2002 г.).

Аналогични консултативни структури действуват в уездните и муниципалните органи на публично управление, които постоянно взаимодействуват с обществените малцинствени организации, имащи локален статут. Един от примерите – Комисия за координация на дейността на етнокултурните организации в муниципия Кишинэу. В неин състав влизат ръководители на 15 муниципални обществени организации на националните малцинства. Аналогичен съвет също така има и в муниципия Белци.

Диапазон на проблеми и теми, обсъждани с представители на националните малцинства, излиза извън рамките на сферата на образованието и култура и се разширява по време на срещите с Президента на Република Молдова, станали традиционни.

Последната от тях се състоя на 25 март 2002 г. В нея взеха участие ръководители на 55 обществени организации. По време на отворен диалог на представителите на националните малцинства с президента на страната Владимир Воронин бяха обсъдени проблемите за социално-политическото развитие на полиетническата молдавска държава. Резултат на тази среща е изводът, че основният предмет на конструктивния диалог между властта и националните малцинства трябва да е търсене на начини за привличане на всички граждани на републиката, независимо от национална и езикова принадлежност, към вземане на политически решения.

Практиката за пряко консултиране с представителите на отделни национални малцинства съответства на рекомендациите на Консултативния комитет. Състояха се консултативни срещи на ръководството на Департамента по междуетнически отношения с представителите на обществените организации на украинците, руснаците, българите, белорусите, литовците, азербайджанците, татарите и др. В министерството на вътрешните работи са обсъждани проблеми за толерантно отношение на право реда към граждани от циганска и азербайджанска народност с участие на актива на техните организации (2000 г.)

Отново приетия Закон закрепя статута на обществените организации на националните малцинства. В частност, Закона позволява да се набележат понататъшни перспективи за сътрудничество не само от страна на Департамента по междуетнически отношения като орган на отрасъл в централното публично управление, но и от страна на други органи на централна и местна публична власт с неправителствения сектор в решаване на обществено значими проблеми на междуетнически отношения в Република Молдова.

т. 120 от Доклада

Констатацията на Консултативния комитет, че съществуват пречки за участие в публични дела на лица, отнасящи се към националните малцинства, е обоснована. Тъй като, според Закона “За функционирането на езици...” (чл. 7), условието за достъп към органите на публично управление е владее на молдавски и руски езици, сред персонала на органите на централното и местното управление (апарата на министерства и ведомства, уездни префектури и съвети) представители на националните малцинства са 17,59, при съдиите – 7,6 %, при прокурорите и следователите в прокуратурата – 19,4, което е по-малко от съвкупността на националните малцинства сред цялото население на Молдова (35,5 %).

Конституцията на Република Молдова и Кодекса за избори предоставят на граждани, извън зависимост от тяхната етническа принадлежност и владее на държавния език, право да избират и бъдат избрани. Изключение са постовите на Президента на РМ и Башкана на Гагаузия. В първия случай е необходимо владее на молдавски, във втория – гагаузки език.

Лица, отнасящи си към националните малцинства, активно участват в политическия живот на страната и в процеса на вземане на решения. В момента сред 101 депутати в Парламента на РМ 58 са молдавци, 14 – украинци, 12 руснаци, 8 румънци, 6 гагаузи, 2 българи, един грузинец. Сред 18 министъра – 1 руснак и 1 гагауз.

Особено внимание се отделя за инициативите на цигански обществени организации. В настоящия момент в Молдова действуват 7 републикански организации, обединяващи цигани: Социално-културно дружество “Romii Moldovei”, Обществена организация на циганските жени (“Iuvlia Romani”) (1997), Етно-социо-културно-образователна организация “Baahtalo Rom”(1999), Младежка организация “Teminatango-Roma”(1997), Научно-културна организация “Elita Romanii” (2001), а също така и учредените през 2002 г. Социално движение на циганите и Съюз на младите цигани “Tara-Rom”.

В регионите на Молдова действуват цигански организации, имащи локален статут: в уезда Сорка – 2, уезда Белци – 1, в муниципия Кишинэу – 1, муниципия Комрат – 1, гр. Чадър-Лунга – 1.

т. 121 от Доклада

На 23 декември 1994 г. Парламентът на Република Молдова прие Закон №344-ХІІІ от 23. 12. 1994 г. “За особен правен статут на Гагаузия (Гагауз-Ери)”. В момента не е завършено законодателното и организационното оформяване на гагаузката автономия – автономното териториално образование. Парламентът и правителството на Република Молдова търсят най-приемливо решение на въпроса свързан с установяването на гагаузката автономия: внасяне на съответстващи промени и допълнения в Конституцията на Република Молдова, решаване на въпросите на собствеността и др.

Чл. 16 на Рамковата конвенция

т. 122 от Доклада

На 27 декември 2001 г. бе приет закон за административно-териториално устройство на Република Молдова (№ 746 – XV от 27.12. 2001 г.)

Според чл. 1 на Закона № 1078 – XV от 25 май 2002 г. “Относно реда за прилагане на Закона № 746 – XV от 27 декември 2001 г. “За административно – териториалното устройство на Република Молдова” и Закона № 781 – XV от 28 декември 2001 г. за внасяне на промени и допълнения към Закона № 186 – XIV от 6 ноември 1998 г. “За местното публично управление”, Законът №746 – XV от 27 февруари 2001 се прилага от датата за назначаване на местните избори, но не по-късно от 23 март 2003 г. В съответствие с чл. 2 на Закона № 1078 – XV от 25 май 2002 г., през период от 29 януари 2002 г. до датата на назначаване на местните избори, се прилагат положенията на Закона № 746 – XV от 27 декември 2001 г. “За административно-териториално устройство на Република Молдова”.

При провеждането на административно-териториална реформа бяха взети под внимание интересите на националните малцинства. Например, в новия Закон за административно-териториално устройство на Република Молдова се предвижда съществуване на район Тараклия, където мнозинството от населението са българи.

Освен това, според новия Закон за административно-териториално устройство, за да се формира отделна административно-териториална единица (село, комуната) е необходимо населението и да е не по-малко от 1 500 жители.

Според по-рано действащия закон това число бе 2 500 жители. Установяване на този количествен състав доведе до това, че цяла редица населени пунктове, където представителите на националните малцинства са множество, бе обединено с други населени пунктове, където мнозинството от населението са представители на мажоритарния етнос, в една обща административно-териториална единица – комуна. Като резултат, представителите на националните малцинства се оказаха в малцинство в общото население на комуната, което не им позволява да ползват цял ред от права, предвидени от действащото законодателство, в частност, да ползват родния си език в отношенията си с органите на местното публично управление.

Намаляване на количествения състав на население, като условие за създаване на отделна административно-териториална единица (село, комуна) ще позволи да се сформират самостоятелни административно-териториални единици (село, комуна), в които лицата, отнасящи се към националните малцинства, ще са мнозинство, което ще им позволи по-активно да участват в социално-политическия живот на местно ниво, да ползват голям обем от национално-културни права, предвидени в действащото законодателство.